

## TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍK K PŘEDMĚTU HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY (5HD200)

*Slovník vznikl v rámci projektu IRS Inovace didaktických pomůcek k předmětu Hospodářské dějiny 5HD200 č.14/2015, jehož řešitelský tým tvoří členové Katedry hospodářských dějin NF VŠE v Praze.*

*Je třeba upozornit, že pojmy nejsou vysvětlené vyčerpávajícím způsobem. Jejich výběr a definice odpovídají obsahu a pojetí přednášek úvodního kurzu z hospodářských dějin 5HD200 Hospodářské dějiny. Terminologický slovník je určen především pro studijní a výukové účely výše uvedeného předmětu, nikoli jako univerzální výkladový slovník. Neprošel jazykovou ani redakční úpravou.*

ČÁST Ing. Kláry Fabiankové, Ph.D.

### 5. PŘEDNÁŠKA

#### **Alois Rašín**

– (1867–1923); právník a ekonom, v letech 1918-19 a 1922-23 československý ministr financí, který provedl měnovou odluku (viz měnová reforma); prosazoval deflační politiku (viz deflační politika); zasazoval se o úspory ve státním rozpočtu, zájmy státu stavěl nad sociální a společenské problémy; jeho ekonomické koncepce byly prosazovány na úkor těch sociálně nejslabších a nejchudších vrstev; stavěl se proti náhradám legionářům; v roce 1923 se stal obětí atentátu.

#### **Deflační politika (politika revalvace měny)**

– styl měnové politiky v ČSR prosazovaný Aloisem Rašínem (viz Alois Rašín), kdy bylo snižováno množství peněz v oběhu s cílem zvyšovat množství měnového kovu ve měně, což vedlo k posilování kurzu čs. koruny vůči zahraničním měnám a zvyšování kupní síly měny (snižování míry inflace); revalvací měny byl poškozen čs. export; restriktivní měnová politika byla jednou z příčin poválečné krize.

#### **Gentský systém**

–(1921); název odvozen od belgického města Gentu; od roku 1925 upravoval sociální podmínky také v meziválečném Československu; zavedení sociální podpory v nezaměstnanosti pouze pro zaměstnance organizované v odborových organizacích; odborové organizace pokrývaly 50 % podpory; od roku 1930 stát hradil 70 % poskytované podpory; povinnost vyplácet nezaměstnaným peněžitou podporu se přenesla ze státních orgánů na odborové organizace; vedl ke zvýšení vlivu státu na odborové organizace.

#### **Jaroslav Preiss**

–(1870–1946); československý bankéř, ředitel Živnostenské banky a předseda správní rady ČKD; předseda Ústředního svazu čs. průmyslníků; poslanec za Československou národní demokracii; od roku 1905 šéfredaktor Finančních listů; osobní bankéř a finanční poradce T. G. Masaryka; pod jeho vedením Živnobanka zažívala rozmach a byla hlavní finanční institucí velkých českých firem (viz Živnostenská banka); zasadil se o fúze velkých průmyslových podniků; Živnobanka tak měla v ekonomice rozhodující vliv a vlastnila takřka polovinu průmyslu; jeden z nejvlivnějších mužů první republiky; zasahoval nejen do hospodářského života, ale i do zahraniční orientace republiky.

### **Karel Engliš**

– (1880–1861); právník a ekonom; první guvernér Národní banky československé a první rektor Masarykovy univerzity v Brně; několikrát ministr financí; autor rozpočtové reformy (viz rozpočtová reforma); byl zastáncem rakouské ekonomické školy, spolupracoval s A. Rašínem, názorově se však často rozcházeli; kritizoval Rašínovu deflační politiku i trvání na zlatém standardu; zakladatel teleologické ekonomické teorie zkoumající ekonomické vztahy z hlediska účelu a nahlízející na jevy jako chtěné; po skončení druhé světové války byl nucen odejít z veřejného života; vyslýchán StB a jeho teoretická a filozofická díla systematicky ničena.

### **Měnová reforma (měnová odluka)**

– (3/1919); autorem byl Alois Rašín (viz Alois Rašín); odluka československé měny, kdy část rakouské měny byla stažena z oběhu (29 %) a část okolkována v poměru 1:1, neokolkovaná část se stala povinnou půjčkou státu na 1% úrok; došlo tak k jejímu oddělení od okolních nástupnických států používajících inflační rakouskou měnu; odluka s následně uplatňovanou deflační politikou přinesla stabilní a nízkou míru inflace; postupující konsolidace měny se setkala s příznivým ohlasem v zahraničí; s rostoucí důvěrou v čs. hospodářství sílil příliv zahraničního kapitálu.

### **Národní banka československá**

–(1920); v letech 1926–1939 a v 1945–1950 centrální bankou Československé republiky; zřízena ke správě československé měny jako akciová společnost se základním kapitálem 12 milionů zlatých dolarů a s třetinovým podílem státu; nesměla poskytovat úvěry státu; v letech 1926-1934 guvernérem Vilém Pospíšil- stoupenec Rašínovy měnové a finanční koncepce, který se spolupodílel i na měnové odluce, během svého působení v bance navíc připravil převedení koruny československé roku 1929 na zlatý základ; po prosazení Englišovy devalvační politiky na post guvernéra rezignoval.

### **Nostrifikace akcií**

– (1919); nacionalizace akciových společností v ČSR; příslušný zákon zmocňoval ministry, aby vyzvali podniky vyrábějící nebo provozující svoji činnost na československém území a mající sídlo mimo republiku (především ve Vídni nebo Budapešti), aby do určité doby přenesly své sídlo do ČSR; jednalo se o velké akciové společnosti a společnosti s ručením omezeným; celkem 235 podniků (z toho 52 na Slovensku); spontánně probíhala i repatriace jejich cenných papírů vedoucí k posílení čs. finančního kapitálu, proces, pod vedením a kontrolou Živnostenské banky; část daní mohla být rozdělena mezi obce, v nichž firmy sídlily; jeden z nástrojů pro posílení hospodářské samostatnosti nově vzniklého čs. státu.

### **Pozemková reforma**

– (1919); čs. stát zabral půdu přesahující 150 ha zemědělské půdy bez pastvin nebo 250 ha půdy včetně lesů; stát majetek nevyvlastňoval, ale nabýval právo jej přijmout a přidělovat (celkem šlo o 28 % veškeré půdy); zabraná půda se vykupovala za předválečné ceny; část půdy si stát ponechal, část byla prodána; jednalo se převážně o pozemky šlechty, církve a velkostatkářů; důsledkem byl vznik tzv. zbytkových statků; reformu prováděl Státní pozemkový úřad pod kontrolou agrární strany; nakonec se týkala přibližně 10 % půdy; zpomalila sociální diferenciaci rolnictva; rozšířila se držba půdy drobných a středních rolníků a klesl význam latifundií ve prospěch středních velkostatků; zapříčinila vedle změn ve vlastnictví výrobních prostředků i proměnu národnostního složení venkova, především v oblastech obývaných obyvatelstvem hlásícím se k německé národnosti; německý velkostatkový majetek provedením reformy ztratil 42 % rozlohy, což pociťovalo obyvatelstvo německé národnosti jako trvalou křivdu; v oblastech odtržených po mnichovském diktátu (1938) od republiky byli většinou čeští majitelé zbytkových statků donuceni přesídlit do českého vnitrozemí; reforma nikdy nebyla dokončena.

### **Rozpočtová reforma**

– (1927); autorem Karel Engliš (viz Karel Engliš), cílem bylo zpřehlednění a zjednodušení čs. státního rozpočtu; státní rozpočet byl rozdělen na 4 části – část týkající se hospodářské a sociální politiky, státního sektoru a správy, státních podniků a správy státního dluhu.

### **Tomáš Baťa**

–(1876–1932); československý podnikatel; tvůrce světového obuvnického impéria; v letech 1923–1932 starosta Zlína; zavedl originální metody řízení výroby a obchodu a také systém motivace pracovníků (Baťova soustava řízení); aplikoval strukturovaný mzdový systém; jeho postupy byly na tehdejší podnikání velmi inovativní – jeho motto: “Obouváme svět”; rozsahem svých aktivit (35 oborů výroby, obchodu, dopravy, služeb a financí) působil na úroveň podnikání v meziválečném Československu, nízkými cenami svých bot ovlivnil profil spotřebního průmyslu; přebudoval město Zlín, z pozice starosty prosadil koncepci zahradního města s originální funkcionalistickou architekturou; vytvořil rozvětvený vzdělávací systém, zaměstnance motivoval k využívání zdokonalovacích a rekvalifikačních kurzů celoživotního vzdělávání; prosadil zavedení experimentálních forem veřejného školství (zlínské pokusné školství); prosazováním projektů dálkové železniční, letecké, říční a silniční dopravy mířil ke zlepšení soustavy komunikací v rámci zlínského regionu i celého Československa; zemřel při havárii letadla; v roce 1945 podniky znárodněny.

### **Živnostenská banka (Živnobanka)**

–(1868); založena pod názvem Živnostenská banka pro Čechy a Moravu jako akciová společnost se zaměřením na financování malých a středních českých podniků a také byla zastřešující organizací sítě malých českých spořitelních a úvěrových družstev; první bankou v rakousko-uherském mocnářství, jež byla financována výhradně českým kapitálem; po vzniku Československé republiky hrála úlohu klíčové banky nového státu; její expanzi napomohl nostrifikační zákon; odkoupila větší množství průmyslových podniků, které původně vlastnily německé a rakouské společnosti; vlastnila podíly u 66 ti významných průmyslových podniků (ČKD, Poldně hutí, Solu, Explosii, Synthesii aj.); proti ostatním bankám působícím v té době v Československu byla její kapitálová síla i velikost bilance výrazně větší; značně profitovala z toho, že změnila svou strategii a začala poskytovat úvěry velkým průmyslovým společnostem; o změnu strategie a prudký růst se zasloužil ředitel Jaroslav Preiss (viz Jaroslav Preiss); v roce 1945 znárodněna; od roku 1950 přešla rozhodující část jejích aktiv na Státní banku československou; v letech 1956–88 pověřena dovozními a vývozními operacemi se zeměmi RVHP a spravovala devizové účty; sídlo měla v dnešní budově České národní banky v Praze.